

Makale Geliş | Received: 04.02.2022
Makale Kabul | Accepted: 15.07.2022
Yayın Tarihi | Publication Date: 30.09.2022
DOI: 10.20981/kaygi.1068464

Yasemin ÖNER

Doktora Öğrencisi | Phd. Candidate
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D, Samsun, TR
Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religion, Samsun, TR
ORCID: 0000-0001-7247-0093,
yaseminoner@gmail.com

Hasan ATSIZ

Dr. Öğretim Üyesi, | Assist. Prof. Dr
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi A.B.D, Samsun, TR
Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Department of History of Philosophy, Samsun, TR
ORCID: 0000-0002-5932-1314,
hasan.atsiz@omu.edu.tr

Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Mekân Bağlamında Analizi: Feminist Yaklaşımlar ve Özen Etiği Perspektifi¹

Öz: Bu makale, kadınların toplumsal cinsiyet normlarının tarihsel koşullarıyla sınırlandırılmasına karşı ciddi bir literatüre sahip feminist çalışmalarda, kadın ve ev mekânı arasında kurulan bağı incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sınırları çerçevesinde, kadınların özel alan pratiklerinin ayrı bir değer ve kültür oluşturduğu iddiasına sahip feminist özen etiği perspektifi ve onun bir kritiğine yer verilmiştir. Öncelikle feminist perspektifin ev ve ev işlerine bakışına değinilmiştir. Özel alanın, kadınları ikincil kılan bir cinsel farklılığının kurulmasında ön plana çıkarıldığı görülmüştür. İkinci olarak özen etiği yaklaşımın kadınların toplumsal cinsiyet rollerine atfettiği bakım (care) kavramına ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Son olarak Carol Gilligan'ın özen etiği yaklaşımını, homojen bir kadınlık ve erkeklik varsayma riski açısından sorunsallaştıran Joan Tronto'nun açtığı bazı sorular incelenmiştir. Kadın ve erkek psişelerinin farklı işleyişini, kadınların bilme yapıları ve ahlaki muhakemelerinin farklılığını annelik ve ev deneyimi ile ilişkilendiren özen etiği yaklaşımı; kadınları, "ilişkisellik" temelinde anlamaya/anlamlandırmaya çalışmaktadır. Buna göre, kadın-erkek farklılığının kabul edilerek bazı problemlerin aşılabileceğine dair umut taşıyan; ilişkisellik, bağlantılılık, görecelik ve çok anlamlılığın önemini hatırlatan feminist özen etiğinin alternatif bakış

¹ Bu konu "Özen Etiği Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Anlamı Üzerine Bir Analiz" başlığı ile 04-05 Kasım 2021 tarihinde Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Toplum Uygulama ve Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen Uluslararası Kadın ve Aile Sempozyumu'nda sunulmuştur. Tam metnin elektronik veya matbuu basımı ve yayını yapılmamıştır.

açısı hem etik hem de feminist çerçeveyi yeniden yorumlamaya imkân tanımaktadır. Yine de bu yaklaşım, ön planda tuttuğu ve değer verdiği bakım kavramı hakkında, kadınların bireysel özerkliğinin gerçekleşmesine engel olabileceği eleştirisiyle başa çıkmak durumundadır. Ayrıca özenin bir cinsel farklılık teması olarak sunulmasındaki ısrar, güçlü bir etik teori kurma ve politik eylemi yönlendirmede yetersizlikle eleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ev mekânı, Toplumsal cinsiyet, Özen etiği, Carol Gilligan, Joan Tronto.

Analysis of Gender Roles in The Context of Space: Feminist Approaches and Ethics of Care Perspective

Abstract: This article aimed to examine the bond between women and home space in feminist studies, which have a serious literature against the limitation of women's gender norms with their historical conditions. Within the framework of the study, the perspective of feminist care ethic, which claims that women's private sphere practices create a separate value and culture, and a critique of it are included. First of all, the feminist perspective's view of house and housework is mentioned. It has been seen that the private sphere is brought to the fore in establishing a sexual difference that makes women subordinate. Secondly, the views of the approach called care ethics on the concept of care, which women ascribe to their gender roles, are included. Finally, some questions opened by Joan Tronto, who problematized Carol Gilligan's approach to the ethics of care in terms of the risk of assuming a homogeneous femininity and masculinity, were examined. The care ethic approach, which relates the different functioning of the male and female psyches, the differences in women's cognitive structures and moral reasoning, with the experience of motherhood and home; It tries to understand/make sense of women on the basis of "relationship". Accordingly, there is hope that some problems can be overcome by accepting the difference between men and women; The alternative perspective of feminist care ethics, which reminds the importance of relationality, connectedness, relativity and polysemy, allows to reinterpret both the ethical and feminist framework. However, this approach still has to deal with the criticism of the concept of care, which it prioritizes and values, that it may hinder the realization of women's individual autonomy. Insisting on presenting care as a theme of sexual difference has also been criticized for being insufficient to construct a strong ethical theory and guide political action.

Keywords: Home space, Gender, Ethics of care, Carol Gilligan, Joan Tronto.

Giriş

“Toplumsal cinsiyetin toplumsal olarak belirlenmesinin tanınması, cinsiyet farklılığının reddi anlamına gelmemelidir.”

Alain Touraine

Geleneksel bakış açısı, erkeği kamusal alana ait olarak görürken kadını daha çok mahrem sayılan özel alan yani ev ile özdeşleştirmektedir. Kadının “doğası gereği” ve “kendi rızası” ile ev içinde ona biçilen rollere uyararak yaşaması, ataerkil olarak adlandırılan kavrayışın temel beklentisidir. Bu beklentinin ötesine geçme çabaları ahlaki açıdan sorgulanmaya açık bırakılmıştır. Fakat erkeklik ve kadınlık rollerinin belirlendiği kamusal-özel alan ayrımına karşı çıkan feministler bu ilişkinin yeniden tanımlanması gerektiği üzerinde ısrarcıdır. Bu bağlamda geleneksel rol dağılımının, kadınları toplumda ikincil hale getirdiği ve cinsiyetçi roller ile sınırlandırılmanın, kadın öznelliğinin ya da özerkliğinin gelişmesine engel olduğu dile getirilmiştir.

Kadınların ev odaklı yaşamlarının onları ikincilleştirdiğini savunan feminist yaklaşımlara göre, kadınlarla erkekler arasındaki farkın yaratıldığı mekân olarak ev, kadının emeğinin hapsediği yerdir. Kadınların tarih boyu özel alana ait görülerek siyasal ve kamusal iktidarın dışında tutuldukları, ev içi emeklerinin de görünür olmadığı yoğun bir şekilde dile getirilmiştir. Bu açıdan özel ve kamusal alanda çoğu toplumda kadınlarla erkekler arasında var olan zıtlığın sürekli tekrar eden psikolojik, kültürel ve toplumsal nedenleri üzerine yapılan çalışmalar hem sosyal bilimlerin “anlama” çabasının örnekleri, hem de politik alanın dönüştürülmesine katkı sağlayan verimli kaynaklar olmuştur (Michelle 1974; Lamphere 1993).

Fakat adalet ve cinsiyetler arası eşitlik için yapılan mücadeleler toplumdan topluma değişen zamanlarda ve boyutlarda sürerken, feministler arasında kadınların eşitliğinin mi yoksa farklılığının mı vurgulanması gerektiği konusunda tam bir fikir birliği olduğu söylenemez. Belki de A. Touraine’nin vurguladığı gibi, *“kadınların erkeklerle özdeşleştirilmesine varan evrensellik; somut, yaşanmış ve*

eşitlik mücadelelerinin temelinde yer alan bir farklılık bilincini tatmin edemez.” (Touraine 2007: 47).

Feminist teori, kamusal alan ile özel alanı birbirinden tümüyle koparan ve kadını özel/mahrem alana ait gören anlayışın eleştirisi yönünde epeyce yol almıştır. Soyut yurttaşlığın aslında erkeği merkeze alan akılcı öznenin kendisini evrensel norm olarak sunduğunun açığa çıkarılması, siyasal kavrayışların ve siyasal kurumların dönüştürülmesine hatırı sayılır katkılarda bulunmuştur. Ayrıca feminist kuramcılarının çoğu, kadınların toplumdaki geleneksel rolüne ve uğraşlarına karşı sert eleştiriler yapmış ve mevcut haliyle kadınlara biçilen rollerin saygı ve değer bulmadığını belirtmişlerdir. Bu yüzden kadının durumunda gerçek bir değişimin, sosyal yapı ve kurumları yeniden yapılandırmaktan geçtiğini savunmuşlardır (Yazıcı 2008: 84).

F. Berktaş, Patricia Moynagh'tan *“feministlerin kamusal alanın ortadan kaldırılması değil, dönüştürülmesi için mücadele etmeleri gerekir.”* sözünü hatırlatırken ayrıca *“kişisel olan politiktir”* sloganının, bütün sloganlar gibi mutlaklaştırılma tehlikesi ve sınırlılıkları yok mudur? şeklinde bir soru sormuştur (Berktaş 2003: 114). F. Berktaş, bu soruya dair:

“kişisel olanın politik olduğunu söylemek, bu sloganın düzelttiği anlayışın bu kez de tam tersi ucuna savrulmak, yani siyasal alanın özgüllüğünü reddetmek, özel olan ile kamusal olan arasında hiçbir ayrımın olmadığını öne sürmek anlamına gelmiyor. Mahrem ilişkiler alanının dışında, kendine özgü süreçleri ve pratikleri olan bir kamusal alan vardır (Berktaş 2003: 114).”

diyerek kamusal alanın ayrıcalığını yeniden dile getirmektedir. Benzer şekilde başka bir kaygı, özel alanın ortadan kaldırılmasına yönelik de gelişebilir. Farklı bir ifadeyle bu kaygıdan hareketle, ev ve ailenin kendine özgü süreçler ve pratikler içermesinden bahsedilebilir. Fakat zaten tartışmanın can alıcı noktası, kendine

özgü süreç ve pratiklerin neyle temellendirildiği sorunudur. Gerçekten de bu konunun dayandırılabilceği bir öz var mıdır?

19. ve 20. yüzyıllarda feminizm hareketi kadınların birçok tarihsel ve politik nedenden ötürü baskı ve ezilmeye maruz kaldığını yüksek sesle dile getirmiştir. Ezilmenin kaynağı olarak görülen patriarşi/ataerki olarak nitelendirilen yapının sosyal, politik, dînî ve psikolojik tüm unsurlarına dair bir yazın ve mücadele alanı ortaya çıkmıştır. Feminizm kadınların bağımlılığını ataerki kavramıyla açıklarken liberalizm, kapitalizm, Marksizm ve psikanaliz gibi pek çok düşünce akımıyla da etkileşim içinde olmuştur. Örneğin, Mary Wollstonecraft ve Sarah Grimke'nin kadınların erkeklere hizmetçilik ederek toplumsallaştıklarına dair vurguları, kadın liberalleşmesi ile; kadının ev içine çekilerek ataerki yapıya hizmet etmesinin tarihsel özel mülkiyetin getirdiği birikimsel sürecin sonucu olarak bir sömürüye dönüştüğünü iddia eden görüşler, doğrudan sosyalizmle ilgilidir. Diğerleri ile eşit derecede önemli görülen bir başka eğilim de kültürel feminizm adı altında gruplandırılabilir. Söz konusu eğilim siyasal değişime odaklanmaktansa daha geniş kapsamlı bir kültürel dönüşüm kaygısı taşımıştır. Eleştirel düşünme ve hakları elde etmenin yanı sıra yaşamın irrasyonel, sezgisel ve kolektif boyutuna dair bir yazın geliştirilmiştir. Kadın erkek eşitliğinden ziyade kadınlık niteliklerinin değer boyutunu açıklamaya çalışan düşünürler özellikle din, evlilik, yuva gibi kurumlara feminist literatürün alışık olmadığı bir bakış getirmiştir. Onlar genel olarak dışil etki ve değerlerin daha iyi bir toplum için önemine dikkat çekmek istemişlerdir. Kurmaca ifadesini on dokuzuncu yüzyıl kadın edebiyatında gösteren bu fikirler, yirminci yüzyılda psikanalizle buluşan ve ona yeni yorumlar getiren çalışmalar ortaya koymuştur (Donovan 2020: 73-74). Kadın bireyselliğinin gecikme nedenleri biyolojik, psikolojik ve toplumsal açıdan ele alınmıştır.

Bu çalışma kadın ve mekân bağlamını feminist iddialarla birlikte değerlendirmeyi amaçlamıştır. Feminist yazında evin kadını toplumsal yaşamdan yalıttığı, yaratıcı potansiyelini kısıtladığı ve erkeklere bağımlı hale getirdiği sıklıkla

vurgulanmıştır. Fakat toplumsal anlamda ikincil olma durumunun kadınları kendi potansiyellerine yabancılaştırdığı düşünülürken mekânın taşıdığı potansiyellere daha farklı bakılabilir mi? Nitekim sevgi, güven, merhamet, rekabetsizlik, kendiliğindenlik, bağlılık, cinsel zevk gibi insani ilişkilere dolaysız ulaşma imkanının açık olduğu bir yer olarak ev farklı imkânları da barındırmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın temel sorunu şudur: Tarih boyunca geleneksel olarak geçimlik ya da armağan ekonomisi içinde yaşamış kadınların özel alandaki deneyimlerinin (ev işleri, çocuk bakımı ve kullanım değeri) feminist literatürdeki anlamı nedir? (Donovan 2020: 325). Bu sorundan yola çıkarak “bir kadın epistemolojisi ve etiğinin” imkanını tartışan görüşler incelemeye değerdir. Ayrıca “Kadın emeği ve akıl yürütme farkının ev mekânı dışında nasıl bir varlık alanı açabileceği” sorusu ve “cinsel farka dayanan bir epistemolojinin homojen bir kadınlık ve erkeklik varsaymasının sorunlu yanları” da kritik edilmelidir.

I

“Pek az iş Sysphus’un işkencesine sonsuzca tekrarlanan ev işleri kadar benzer. Temiz olan kirlenir, kirlenen temizlenir, tekrar ve tekrar, gün be gün. Ev kadını, zamanın dışındadır o hiçbir şeyi değil sadece şimdiki sürükler.”

Simone De Beauvoir.

Ev ve ev işleri, kadınlığın inşasında önemli bir yere sahiptir. Ev işlerine dayanan ev kadınlığı, geleneksel bir yaklaşımla kadınlığın doğasına ait gibi öne sürülse de aslında tarihsel bir konumdur. Ev işleri ve çocukların bakımının yine kadınlar tarafından sağlandığı, fakat ev ile çalışma mekânı arasında ayrışmanın olmadığı zamanlarda “ev kadını” diye bir kavramlaştırma yoktur. Bu kavramın ortaya çıkışı, üretim ilişkilerinin değiştiği ve kapitalist üretim biçiminin yaygınlaştığı son iki yüz yıla dayandırılabilir. Ekonomi ile ilişkili düşünüldüğünde ev ile iş yerinin ayrılması, evin üretim ekonomisinin dışında bir yer olarak algılanması ve tüketim yeri konumu verilmesi tarihsel bir görüngüdür.

Ataerkil denilen geleneksel toplum yapılarında kadınla ev arasında metafizik bir bağ kurulmuş gibidir. İçeri ve dışarı şeklinde bir ayrımın belirginleştiği bu yapıda erkeğin evi kurgulaması ve kendini buradan dış dünyaya

açılan, kadın ve çocukları da içeride kalan olarak planlaması söz konusudur.² Ayrıca kökenleri çok eskilerde bulunabilecek olan namus, temizlik gibi sembolik değerler ve toplumun ahlaki değerlerinin koruyucusu olma işlevi kadına (daha bariz biçimde orta sınıf kadınına) atfedilmiştir.³ Erkeklerden daha namuslu, daha ahlaklı görülmek istenen kadınların, piyasa faaliyetlerinin onların iffetine zarar vereceği endişesiyle, ayrı alanda, evlerinde tutulması gerektiği fikri on dokuzuncu yüz yılda yaygınlık kazanmıştır (Davidoff 2021: 145).

Kadın özneliğinin kurulmasında ev hanımı tipinin idealleştirilmesi önemli bir yere sahiptir. Evin hanımı olarak kadın, Batı düşüncesinde doğa ve kültür şeklindeki ayrımın sınır mekânı olarak görülen evin öznesidir. Cinsiyet eşitsizliğinin kültür aşırı formu sayılan “kadının doğaya, erkeğin kültüre ait görülmesi” varsayımı, kültürle doğa arasındaki sınırı bekleme ve koruma işlevini - temizleme ve derleyip toparlama yoluyla⁴- kadınlara yüklemiştir (Bora 2010: 61). Leonore Davidoff, *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet* adlı kitabının “Ev İşinin Rasyonelleştirilmesi” adlı bölümünde kültür, ev işleri ve cinsler arası iş bölümüne değinirken şöyle bir betimleme yapmaktadır:

---

² Erkeklerin böyle bir kurgulamada aslında bir türlü eve ait olamayan ya da evsiz olduklarına dair değerli bir yorum: “... Tarihsel süreç içinde bir yeri iç mekân (ev) ve dış mekân (sokak, kamusal alan) şeklinde bölen varlık erkeğin kendisidir. Erkek, bu ayrımı yapan ve farklı mekânlar oluşturan bir güç ya da iktidar olarak doğrudan bu ayrım çizgisi (ev ve sokak arasındaki eşik) tarafından temsil edilir. Dolayısıyla ataerkillik, daima erkeğin özü itibarıyla evsizliği anlamına gelir. ... Buna göre ev, erkeğin temeldeki evsizliğinin üstünü eğreti biçimde örten ve gizleyen bir mekânın inşasıdır. Bir başka deyişle ataerkillik sistemde her ev, erkeğin evsizlik (eve ait olmama) dediğimiz var olma biçimine dayalı bir mekân üretimidir. Erkek hiçbir zaman eve ait olmaz, çünkü ev erkeğe aittir. Buna paralel olarak dışarıya yani sokak veya kamusal alan yine erkeğe aittir. Sonuçta ataerkillik, ev ve sokağın erkeğin belirlediği sınır çizgisi veya aidiyet noktası ekseninde bir araya getirilişidir.” bkz. Burhanettin Tatar, “Ev Metafiziği ve Eve Düşüş Sarkacında Kadın”, 7. Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi KADEM, 04.03.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=4yEUw-UmJzg> 1:43:37-1:44:28 dakikalar aralığı.

³ Örneğin Amerika’da Susan Strasser’in ev işlerinin tarihçesine dayanan çalışmasında roman, hikâye ve dergilerde sevimlilik, namus ve iffetin bulunduğu yer olarak evi kutsayan örtük anlayışa işaret edilmiştir (Strasser, 2000: 181).

⁴ Hijyenin, doğal dünyaya kültürel örüntüler dayatma çabası olarak tanımlandığı, temizlik ve düzen algısının kültürün sınırlarını çizmedeki kurucu işlevine vurgu yapan bir antropolojik çalışma olarak *Purity and Danger* dikkat çekicidir. Bkz. (Douglas, 1984).

“Ev işi, en temel anlamıyla, faaliyetlerden, insanlardan ve malzemelerden anlamlı örüntüler oluşturarak, yakın çevrede düzen sağlayıp sürdürmekle ilişkilidir. Böylesi bir düzenin yaratılmasında en önemli bölüm, temel bileşenlerin ayrıştırılarak onların aralarındaki sınırların belirgin kılınmasıdır. Örneğin yemek pişirilmesi, çiğ malzemelerin yeni bir maddeye dönüşümüdür. .... temizleme de (toplamak, düzenlemek, ayıklamak) aynı türden bir başka işlemidir. İsteneni istenmeyen maddeden ayırırken, neyin döküntü olduğunu neyin saklanması gerektiğini tanımlarken bir örüntü inşa ediyor, dayatıyor, sınırlar çiziyoruz (Davidoff 2021: 147-148).”

Fakat evdeki malzemelerden anlamlı örüntüler oluşturmak ve evin dünyasındaki sınırları çizmek, evdeki dönüşümün aktörü olmak gibi tarihsel ve sosyal bu rolü başka bir açıdan gören ve yüksek sesle dile getiren bir kadın düşüncesi doğmuştur. Genel olarak feminist kuramda ev ve ev işleri negatif bir temele oturtulmuştur. Simon De Beauvoir’ın *The Second Sex* (İkinci Cins) adlı eserinde ev işlerinin Sisiphos işkencesine benzetilmesi çok güçlü bir anlatımdır. Bu söylemin -daha naif ama- bir benzeri, Türk toplumunda kadınlar arasında “ev işi nankör iş” deyimiyle ifade edilebilir. Öyleyse hayatı sürdürmek için yapılan bu etkinliklerin değeri nedir?

Beauvoir açısından bakıldığında kadının kendini adadığı ev işleri onu tekrara ve içkinliğe hapseder. Erkeğin durumu ise bundan radikal şekilde farklı görünür. Tekrara değil yaratıma dayalı işlerle meşgul olan erkek, şimdiki zamanın dışına taşar ve geleceğin kapısını açar. Doğal dünyayı devam ettirmek için değil onun sınırlarını aşmak ve onu kontrol etmek için etkinliklerde bulunan erkek, bireyselliğin ve aşkınlığın yollarını tutmuştur (Beauvoir 2021: 93). Anonim ve genel olan kadın etkinlikleri ise bireyselliğin ifadesi olamayacaktır. Bu etkinliklerdeki içkinlik ya da süreğenlik (immanence), tarihin değil hayatın hareketinde gerçekleşir. Yemeklerin hazırlandığı, bebeklerin büyütüldüğü, hastaların bakıldığı hayat zorluklarla doludur. Erkekler ve çocukların aşkın bireyler haline gelmesinde kadınların faaliyetleri ve emeği vardır. Fakat erkekler (kadınların hizmeti sayesinde) öznellesirken yaptığı işler kadını kendi

özneliğinden mahrum bırakır. Beauvoir'e göre ev odaklı yaşamak kadınları ikinci cins haline getirmektedir (Bora 2010: 62).

Kadınların yaptığı gündelik ve döngüsel işlerin yanı sıra, doğurganlıkları ve yaşamın yeniden üretimindeki emek ve zahmetleri de yalnızca bilinçsiz bir doğa döngüsünün parçasıymış gibi görülebilmektedir. Bu eylemler (kadın) insanın doğa ile karşılıklı etkileşimi ya da gerçek bir insan eylemi olarak değil, bitki ve hayvanları da bilinçsizce meydana getiren ve süreç içinde hiçbir kontrolü olmayan doğaya ait eylemler olarak görüldüğünde kadının doğadaki rolü nedir? Anlam ve bilinçle dolu olmadığında bu doğa kavramı ne iş görmektedir? Maria Mies bu konuda biyolojinin sirayet ettiği bir doğa kavramı ile tahakküm ve sömürü ilişkisinin üzerinin örtüldüğüne işaret etmiştir. Ona göre *"kadınların ezilmesi ve sömürülmesinin nedenlerinin önündeki en köklü engel, belki de Freud'un anatominin kader olduğu ifadesiyle açıkladığı, gizli ya da açık biyolojik determinizmdir (Mies 2020: 103)."* Biyolojik determinizm, kadınların sömürülmesindeki tarihsel ve toplumsal faktörleri gizleme gibi olumsuz bir etkiye sahiptir. Kadın ve doğa ile ilgili yanlış algının emek kavramına nasıl sirayet ettiği hakkında Mies şöyle bir açıklama yapmaktadır:

Kadınların doğa ile etkileşiminin biyolojik olarak tanımlanması yüzünden hem doğurma hem çocukları büyütmenin yanı sıra ev işlerinin geri kalanı da çalışma ya da emek olarak görünmez. Emek kavramı, genellikle, artı değer üretmek amacıyla yapılan çalışma anlamına gelen, erkeklerin kapitalist koşullarda üretken çalışmasına karşılık olarak kullanılır. ... Bu emeğin aletleri ya da bu kavramın imlediği bedensel üretim araçları eller ve kafadır; kesinlikle bir kadının rahmi ya da göğüsleri değildir. Böylelikle yalnızca erkeklerle kadınların doğayla etkileşimleri farklı tanımlanmış olmakla kalmaz, hatta insan bedeninin kendisi de sahiden insanî kısımlar (kafa ve el) ile doğal ya da sırf hayvanî kısımlara (cinsel organlar, rahim vb.) bölünmüş olur (Mies 2020: 104-105).⁵

İkinci dalga feminizm, kadının ikincilleştirilmesinin esas alanı olarak ev ve aileyi gösterirken ilk dalganın siyasal, istihdam ve eğitim alanlarındaki eşitlik

---

⁵ M. Mies'e göre bu bölünme yalnızca erkeklerin evrensel cinsiyetçiliğine de mal edilemez. Yukarıdaki analiz, insan bedenini bir makinenin uzantısı gibi algılayan kapitalist üretim biçiminin ürünü olan bir düşünceyle ilgilidir.

taleplerinin "özel alan"da ayrımcılık kalkmadığı sürece gerçekleşemeyeceği düşüncesiyle bu alanı politik mücadelenin odağına koymuştur. Ataerkilliğin bir cinsiyet rejimi olarak gücünün kendini yeniden üretebilme kapasitesinde yattığını düşünen feministler, bu yeniden üretimin esasen aile içinde gerçekleştiğini söylemişlerdir (Bora 2020: 40). Buna göre, aile yaşamında kadının üstlendiği işler dolayısıyla yerine getirdiği rol, onu ikincil kılmaktadır.

Bir taraftan ev ve ailenin yabancılaşma denen çetin problemden bazı açılardan daha uzak olduğunu düşündüren özellikleri de vardır. Sevgi, güven, merhamet, rekabetsizlik, kendiliğindenlik, bağlılık, cinsel zevk gibi insani ilişkilere dolaysız ulaşma imkanının açık olduğu bu yer⁶; diğer taraftan yabancılaştırıcı etkenlerin mekânı olarak görünmektedir. Feminist literatür yoğun olarak ikinci nitelendirmeyi benimsemiştir. Nitekim Maria-Rosa Dalla Costa evin kadını toplumsal yaşamdan yalıtıldığını, yaratıcı potansiyelini kısıtladığını ve erkeklere bağımlı hale getirdiğini vurgulamıştır (Morsünbül, 3). Benzer şekilde Mies, kadının ev içine çekilerek ataerkil yapıya hizmet etmesinin tarihsel özel mülkiyetin getirdiği birikimsel sürecin sonucu olarak bir sömürüye dönüştüğünü iddia etmiştir. Değişen ekonomik ve toplumsal koşullarla birlikte bu sömürünün varlığını devam ettirdiğini; *"aileye ait özel alanda ya da 'yeniden üretimde' kadınların ezilmesi 'ataerkinin' işidir ve ataerki üst yapının parçası olarak görülür, işyerinde ve fabrikada çalışan işçiler olarak sömürülmesi ise kapitalizmin işidir"* şeklinde ifade eder (Mies 2012: 95'ten aktaran: Aydoğan 2020: 79).

Oysa eve ekmek getiren anlamında güçlü ve birincil olan "koca" ve yuvayı yapan "kadın" olarak bölümlenen normatif örüntünün yıllar içinde değiştiği düşünülebilir. Fakat kadın emeğinin sömürülmesi ya da ikincil olma durumu tamamen aşılmış mıdır? Başka bir deyişle ev mekânının dışına çıkmış olmak bu derin problemi çözmek için yeterli midir? Kamusal ve özel dünyalar arasındaki

---

⁶ Örneğin Susan Sontag, ev ve dünya arasında kurulan karşıtlığı doğru bulmayarak ev ya da özel alanın kapitalist endüstriyel toplumda esasında tek yabancılaşmamış mekân olduğunu vurgular (Donovan, 2020: 153).

aşırı ayırıda değersizleşen şey nedir? Bir taraftan kadının potansiyelinin tek bir mekânla sınırlandırıldığı geleneksel yapıda, onun varlık potansiyeline yönelik bir şiddet açığa çıkarken⁷ diğer taraftan iş gücü olarak topluma katılan kadının uğradığı şiddet görmezden gelinmektedir.⁸ Belki de ev, tek tek bireylerin etkileme gücünün yetmediği sert toplumsal endüstriyel dünyadan ütöpik bir geri çekilme şansının bulunduğu mekândır.⁹

II

“Duvarların ve mobilyaların içsel dengesinde, kadınlar tarafından inşa edilmiş bir evin bilincine vardığımız söylenebilir. Erkekler, evi yalnızca dışarıdan inşa etmeyi bilirler.”

Gaston Bachelard.

Kadın yaşamının belki de en önemli nesnesi evdir. G. Bachelard *Mekânın Poetikası*'nda ev işleri üzerine kurulan düşlere dair şöyle yazmıştır:

“Ev işleri evi etkin biçimde korur, evde en yakın geçmişi en yakın geleceğe bu işler bağlar, ev işleri, evi var olmanın güvenliği içinde tutar. ... Evde özenle yapılan günlük işler, nesneden nesneye geçerken, çok eski bir geçmişi yeni güne bağlayan iplikleri dokur. .... evi canlı tutmak ve ona var olmanın tüm açıklığını kazandırmak için gösterdiğimiz özenle, içimizde bir ev kurma bilincinin uyandığını hissederiz. Gösterilen özenle ışıldayan ev, içeriden yeniden inşa edilmiş, içeriden yenilenmiş gibi gelir bize (Bachelard 2018: 98-99).”

Bir kadının inşa ettiği evi herhalde ancak bir fenomenolog, parlaklığın her gün yenilenmesinde izleyebilir. İş ve düşlemenin böyle bütünleşmesinde poetik bir

---

⁷ Bu konuda Tatar; kadına yönelik en genel şiddetin onun varlık potansiyelinin tek bir mekânla sınırlandırılması; başka bir ifadeyle ev mekânının potansiyeli ile kadının potansiyelinin özdeş sayılması ve bu anlamda mekânın kadın varlığına öncelenmesi olduğunu belirtir. Kadının ev mekânıyla özdeşleşmesi ve böylece kendini fark edemez hale gelmesi, kendine yabancılaşması hakkında ayrıntılı felsefi bir tahlil için bkz. B. Tatar, *Ev Metafiziği ve Eve Düşüş* Sarkacında Kadın, 1:55:50-1:56:20 saat aralığı.

⁸ Kadınların iş gücü olarak ev dışına çıkmasının yabancılaşmayı tamamen ortadan kaldıracığını düşünmek de doğru görünmemekte. Nitekim bakıcılık, hizmetçilik gibi yaptıkları pek çok işin niteliksiz kabul edilmesi ve düşük ücretli istihdamları somut bir problem alanıdır. Bu açıdan kadınların işlerinin ya da kadınca işlerin kamusal alanda saygı görmemesi, toplumsal cinsiyet kültürünün mü yoksa yaşamın sınıfsal algılanmasının mı ürünüdür? sorusu ayrıca tartışmaya değer, fakat bu çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır.

⁹ Yabancılaşmamış mekân ve kapitalizm arasındaki ilişkiye dair kapsamlı bir çalışma için özellikle bk. (Zaretsky, 1976: 29-61).

özgürleşme ve yüceltme fenomeniyle karşı karşıya kalırız. Fakat kadın ve erkeklerin farklı hayatlar sürmesindeki hak ve adalet ihlallerine dayanan bir tartışma geleneğinde, kadınların özellikle evdeki yaşama dair olumlu algılarının nasıl bir yeri olabilir? Bu bölümde haklar temelindeki bir eşitlik mücadelesinin değerini teslim etmekle birlikte, kadınların farklılığında da keşfedilecek şeyler olduğunu düşünmeye davet eden yaklaşımlara değineceğiz.

Bazı feminist kuramcılar kadınlığın evle ve bakımla kurulmasının, kadınların erkeklerden farklı bir değer bilgisine sahip olmalarına neden olabileceğini düşünmüşlerdir. Bu açıdan bakıldığında, evin olumlu bir farklılığın kurulduğu yer olarak algılanması söz konusudur. “Erkek” ve “kadın” arasında ayırım gütmeye geleneğinin hiçbir deneysel temeli olmayan kültürel bir mit olduğu sesi toplum ve siyasette yankı bulurken bazı çağdaş feministler, feminist bir siyasal etiğin ancak kadınların geleneksel kültürü, pratiği ve deneyimlerinden çıkartılabileceğini dile getirmişlerdir (Donovan 323-350). Bu fikir, kadınların erkeklerle eşit görülmesinin haklar temelinde pratikte mümkün olduğunu, ancak kadınların ve erkeklerin farklılığında da keşfedilecek şeyler olduğunu düşünmemizi istemektedir.

Bireyciliği, hakları ve kişisel başarıları vurgulayan liberal feminizmden farklı olarak kadın değerlerine ve tutumlarına önem veren ve kültürel feminizm adı verilen yaklaşım, kadınları farklı ya da öteki yapan “*kültür ve değerlerin neler olduğu ve bunların kadınların deneyimlerinin tarihsel maddi temelleriyle nasıl bağlantılı olduğuna ilişkin kuramsal açıklama*” ihtiyacını ortaya koymuştur (Donovan 2020: 319-321).

Evrensel aklın, arzu ve duygulanımdan soyutlanarak eril olarak cinsiyetlendirilmiş olduğu¹⁰; oysa olayların indirgenemez özgüllüğüne ve özne ile

---

¹⁰Aklın eril, duygulanımın ise dişille ilişkilendirildiği tezine dair önemli çalışmalardan biri Genevieve Lloyd’un *The Man of Reason* adlı eseridir. Eser, Batı düşünce tarihinde aklın simgesel erkekliğini ortaya koymayı hedefler. Lloyd’a göre: “Rasyonalitenin gelişimi boyunca bir kenara atılması gereken şeyler başlangıçtan bugüne simgesel olarak kadınlıkla ilişkilendirilmiştir. Erkeklik

bağlam arasındaki ilişkiselliğe daha fazla dikkat kesilenin kadın olduğu dile getirilmektedir. Sempati, şefkat, ilgi, anlayış ve özen gibi kadınlarla özdeşleştirilen yönelimler, yaşamın sürdürülmesi ve birlikteliğin devamı için çok değerli olmasına rağmen, tarihsel ve politik olarak sınırlanmış özel alanın dışında bir değeri yokmuşçasına dikkate alınmamaktadır. Örneğin geleneksel siyaset felsefesinde kadınların deneyimlerinden çıkan bilginin tıpkı yaptığı işler gibi ikincil ya da değersiz görüldüğünü düşünen Seyla Benhabib, özel alan ve kamusal alan arasında çizilen politik ayrımın hiyerarşik ve cinsiyetçi yapısı nedeniyle, kadınların akıl yürütme ve ahlaki düşünme biçimlerini dışarıda bıraktığını vurgulamaktadır (Benhabib 1987: 77-95). Bedenden ve bedenle ilgili olandan soyutlanan bir akıl yürütmenin yüceltilerek ahlakın da kaçınılmaz olarak eril biçimlendirmesine sebep olmasına karşın; “*akıl yürütme süreçlerini, toplumsal durum, sosyal konum, duygular, bilinçdışı arzular, ilişkiler, kimlikler ve hepsinin etkileşiminin şekillendirdiğini*” göz ardı etmemek gerekir (Göker 2020: 5-6).

Kadınların farklı bir akıl yürütme tarzına sahip olduğuna ilk defa dikkat çeken isim, kadın ve erkek psişeleri üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Carol Gilligan’dır. *In a Different Voice*’ da kadınların “farklı” bir sesle akıl yürütme eğiliminde olduklarına ve bunun ya görmezden gelindiği ya da erkek egemen anlayışla yorumlandığına işaret etmiştir. Kadınların ahlaki yargılarındaki farklılıklara odaklanarak Lawrence Kohlberg’in ahlaki gelişim evreleri modeline karşı analizler ve eleştiriler yapmıştır. Bilindiği üzere Kohlberg’in ikilemi eşinin hayatını kurtarmak için ilaç çalmak ile onu hastalığa terk etmek arasında seçim yapmak zorunda kalan bir adamı içermektedir. Fakat bu somut ikilemle ilgili kız ve erkek çocuklarının farklı akıl yürütmeleri üzerine yapılan çıkarımlar, öğrencisi Gilligan tarafından kadınların düşünme biçimlerini yeterince aydınlatmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Ona göre erkekler ahlaki sorunlara hak (right)

---

düşüncenin açık ve kesin, kadınlık ise muğlak ve belirsiz biçimleriyle ilişkilendirilmiştir.” Hakkında bk. (Lloyd 2015: 24).

açısından, kadınlar ise daha çok özen (care¹¹) açısından yaklaşmaktadırlar. Gilligan, erkeklerin ve kadınların genellikle aynı olduğunu düşündükleri farklı dilleri konuştuklarını öne sürmüş ve ahlaki akıl yürütmede erkek bakış açısını insanlığın prototipi olarak alma eğilimini düzeltmeye çalışmıştır.¹²

Kadınların anlık işlerle meşgul olmalarından ötürü ahlaki muhakemelerinin de erkekler kadar gelişmemiş olduğu düşüncesi çok eskiden beri var olan bir ön yargıdır. Örneğin Freud, Oidipus kompleksinin erkeklerde süper ego ve vicdanın oluşumuna yol açtığını, kadınların böyle kişisel olmayan ve çetin bir temelden yoksun oldukları için ahlaki yargılarının adaletle daha az ilişkili, sevecenlik ya da düşmanlık gibi kişisel duygularla ise daha çok ilişkili olduğunu düşünmüştür. "*Kadınlar için etik olarak normal olanın seviyesi erkeklerde olduğundan başkadır*" şeklindeki farklılık gözleminden, kadınların "*erkeklerden daha az adalet duygusu gösterdiği, büyük zorunluluklara boyun eğmeye daha az hazır oldukları*" sonucuna varmıştır (Freud 1925: 257-258'den akt., Gilligan 1982: 7).

Bir başka düşünür Nancy Chodorow ise Gilligan gibi farklılığı olumlamaktadır. O, "*eril ve dişil kişilikleri ve rolleri karakterize eden genel ve neredeyse evrensel farklılıkların her bir nesil içinde yeniden üretilmesini*" açıklamaya çalışırken, cinsiyetler arasındaki bu farklılıkları anatomiye değil, daha çok evrensel olarak kadınların erken yaşlardan itibaren çocuk bakımından büyük ölçüde sorumlu tutulmalarına bağlamaktadır. Ona göre bu erken sosyal çevre, erkek ve kız

---

¹¹ "Care" kavramı ilgi, alaka, özen, bakım gibi kelimelerle dilimize çevrilmektedir. Bu makalede en çok kullanılan çevirilerden özen ve bakım kelimelerinden bazen biri, bazen her ikisi birlikte verilmiştir. Ayrıca çevirilerin anlamı karşılama yeterli olmadığı düşünülerek yapılan bir öneri de "ihdimam" sözcüğüdür. Bk. (Çekem 2020: 67).

¹² "Gilligan tematik bakış açısını Kohlberg'in çalışmalarında "Heinz ikilemine" yanıt veren iki çocuk "Jake" ve "Amy"nin ahlaki muhakemesi aracılığıyla dile getirir. Bu ikilemde çocuklara, "Heinz" adlı bir adamın hasta karısının hayatını kurtarmak için pahalı bir ilacı çalması gerekip gerekmediği sorulur. Jake, Heinz ikilemini, yaşam hakkının mülkiyet hakkının önüne geçtiği, tüm insanların Heinz'in ilacı çalması gerektiğine dair makul bir yargıya varabileceği bir matematik problemi olarak görüyor. Öte yandan Amy, Heinz'in hapse girip karısını başka bir çıkmazda bırakmaması için ilacı çalması gerektiğine katılmıyor. İkilemi, iletişim yoluyla onarılması gereken kırık ilişkileri içeren, zaman içindeki ilişkilerin bir anlatısı olarak görüyor. Dünyayı tek başına duran insanlar yerine ilişkiler ağlarıyla dolu olarak anlayan Amy, durum yeterince açıklanabilirse eczacının ona yardım edebileceğini düşünüyor." Bkz. <https://iep.utm.edu/care-eth/>

çocuklar için farklı olduğu ve farklı şekilde deneyimlendiği için, kişilik gelişiminde temel cinsiyet farklılıkları kendini göstermektedir (Gilligan 1982: 7).

İnsanın yaşamın ilk yıllarındaki temel bakım işleri genellikle bir kadın tarafından yapılmaktadır. Fakat Chodorow erkek ve kız çocuklarında cinsiyet kimliğinin kişilerarası dinamiklerinin farklı olduğunu söylerken neyi kastetmektedir?¹³ *The Reproduction of Mothering*'de durumu özetle şöyle ifade etmektedir: Kızlar kendilerini anneleri üzerinden benzerlik ilişkisiyle deneyimleyerek, kimlik oluşumu ile bağlanma deneyimlerini kaynaştırırlar. Erkekler ise kendilerini annelerinden farkları ile deneyimleyerek ve benliklerini erkek olarak tanımlayarak annelerinden ayırırlar. Sonuçta, erkek gelişimi daha vurgulu bir bireyleşmeyi ve benliğin sınırlarının daha savunmacı bir şekilde sertleştirilmesini gerektirir. “*Erkekler için, farklılaşma sorunları cinsel sorunlarla iç içe geçmiştir*” (Chodorow 1978: 166-167; Gilligan 1982: 8).

Chodorow'a göre erken bireyleşme ve ilişki deneyimlerinin geliştiği çocukluk döneminde cinsiyet farklılığı, kadınların benlik sınırlarının erkeklerden daha zayıf olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Dahası, Freud'un kadın psikolojisine dair olumsuz ve kökensel tanımını daha dolaysız ve olumlu bir açıklamayla değiştirmemiz gerekir:

“Kızlar, başkalarının ihtiyaçlarını veya duygularını kendininki gibi deneyimlemek (ya da birinin başkasının ihtiyaçlarını ve duygularını böyle deneyimlediğini düşünmek) için daha güçlü bir temelle ortaya çıkar.” Bu temel, kadınların benlik algılarına yerleşen 'empati'dir. Ayrıca Freudyan perspektifin önemseydiği preoidupal gerginlik kızlarda bulunamayacağından, egolarına dair tehdit hissetmeme eğilimindedirler. Sonuç olarak kızlarda kendilerini diğerinden ayıran sınırlar erkekler kadar sert değildir, onlar dış dünya nesnelileriyle daha sürekli ilişkiler içindedir, iç dünyalarına da farklı biçimde yönlendirilmiştir” (Chodorow 1978: 167; Gilligan 1982: 8).

---

¹³ Chodorow, kız ve erkek çocukların farklılaşmalarına ilişkin çalışmalarıyla bilinen Robert Stoller'in “cinsiyet kimliğinin kişilik gelişiminin özünde yer aldığını ve istisnalar hariç, her iki cinsiyet için de üç yaş civarında kurulduğunu” gösteren analizlerine dayanmıştır. Bkz. (Stoller 1964: 220-226)

İlişkiler ve bağımlılık sorunlarının erkekler ve kadınlar tarafından farklı deneyimlenmesi ne anlama gelmektedir? Erkek çocuklar ve yetişkinler için anneden ayrılma, dolayısıyla bireyleşme önemsendiğinde, ayrılma ve bireyleşme cinsiyet kimliğine kritik bir şekilde bağlanmaktadır. Kadın kimliğinin gelişimi ise anneden ayrılma başarısına ya da bireyleşme sürecine bağlı görülmemektedir. Ayrıca erkeklik ayrılma (bireyleşme), kadınlık ise bağlanma ile tanımlandığında erkek cinsiyet kimliği yakınlık; kadın kimliği de ayrılık tehdidi altındadır. Bu nedenle erkeklerin daha çok ilişki problemleri yaşarken, kadınların bireyleşme problemleri yaşadığı düşünülmektedir. O halde burada ortaya konulan farklılık ne zaman sorun olarak algılanmaktadır? Bireyleşme (ayrılma), yalnızca tanımlayıcı bir farklılık değil; gelişimsel bir sorumluluk ve gelişimin parametresi olarak görüldüğünde kadınların ayrılmadaki (bireyleşmedeki) başarısızlığı, tanım gereği bir gelişme başarısızlığı anlamına gelmektedir. Bireyleşme ve bireysel başarıya odaklanma baz alındığında ve olgunluk kişisel özerklikle eşitlendiğinde; ilişkilerle ilgilenme, bir insan gücünden ziyade kadınların zayıflığı olarak ortaya çıkmıştır (Gilligan 1982: 17). Buna karşılık Chodorow, kitabının özellikle “Post-Oidipal Gender Personality” bölümünde, Freud’un ısrar ettiği değer yargılarını dayatmadan erkek ve kadınlarda süper ego oluşumuna ilişkin düşüncelere yeni bir bağlamda katkı sağlamaya çalışmaktadır. Buna göre eril gelişimi, bağımlık duygusunun inkârı ve duygulanımın yalıtılmasından ötürü daha katı ve cezalandırıcı bir süper ego üretmeyle ilişkilendirilmektedir. Aksine iç ve dış nesne ilişkilerinin ve bunlara bağlı duygulanımların o kadar bastırılmadığı kadınsı gelişim; iknaya ve başkalarının yargılarına daha açık, yani duygusal kökenlerinden bağımsız olmayan bir süper egoya yol açabilir (Chodorow 1978: 169).

Erkeklerin çocukluktan itibaren “hak ve kuralların anlaşılmasına” ilişkin bir adalet ve ahlak anlayışı geliştirdikleri;¹⁴ kadınların ise bakım etkinliği, sorumluluk

---

¹⁴ Gilligan, çocukluk dönemi oyunlarında gözlemlenen farklılıklardan hareketle, cinsiyet farklılığının kişilik oluşumundaki etkisine vurgu yapan bazı çalışmalardan da örnekler vermiştir. Jean Piaget ve George Herbert Mead’ın çalışmalarında, çocukların oyunlarda kuralların nasıl

ve ilişkilerin anlaşılması etrafında gelişen bir ahlaki anlayışa sahip oldukları şeklindeki düşüncede sorun olan şey, bir tarafın diğerine üstün görülmesidir. Aslında, kadın ve erkeklerin ahlaki yargı farklılıkları göstermelerine ilişkin çalışmalarda vurgulanan akıl yürütme biçimlerinden çok, bu akıl yürütme biçimlerine verdiğimiz değer sorgulanmalıdır.

Özen etiği yaklaşımında kadınların bakım etkinliği ve özenle ilişkilendirilen, erkeklerin ahlaki akıl yürütmesinden daha az değerli olmayan bir ahlak anlayışına sahip olduğu vurgulanmıştır. Gilligan'ın iddiasına göre mevcut etik anlayışlar insan yaşamındaki ilişkilerin ve bağımlılıkların temel unsurlarının ahlaki bir önem taşıdığını göz ardı etmektedir.¹⁵ Oysa yaşamın bir yönü de rekabet eden haklardan ziyade çatışan sorumlulukları problem edinmeyi, sorunları çözmede soyut olmaktan çok bağlamsal ve anlatsal düşünmeyi gerektirir (Gilligan 1982: 8).

Özen etiği düşünürleri, yaklaşımlarında vurguladıkları farklılığın; kadınlar için bir eksiklik, zorlama ya da dezavantaj olarak görülmek yerine, değeri anlaşılması gereken bir husus olduğunu ileri sürerler. Kadınların zayıflıkları olarak değerlendirilen bazı şeyler örneğin itaatkarlık ya da -Virginia Woolf'un da eleştirdiği- yargılamada kafa karışıklığı, kadınların kendine has güçlü değerlerinden kaynaklanamaz mı? Gilligan'a göre bunları yalnızca kadınların ikincil toplumsal konumlarına atfetmek yerine, onların ahlaki kaygılarının içeriği ile ilgilenmeliyiz. Başkalarının ihtiyaçlarına karşı hassasiyet ve koruma sorumluluğu, kadınları kendi seslerinden farklı seslere katılmaya ve yargılamalarında başkalarının bakışını dikkate almaya yöneltmektedir. Bu

---

oluşturulabileceği, nasıl değiştirilebileceği ve kurallara saygı duyulması gerektiğini öğrendiği vurgulanmıştır. Kohlberg buna oyunlarda anlaşmazlıkları çözme sürecinin ahlaki gelişime katkı sağladığını eklemiştir. Kızların oyunlarına içkin ahlaki derslerin, erkeklere göre daha az olduğunu, yargılama gerektiren uyuşmazlıkların daha az ortaya çıktığını söylemiştir. Jean Lever'in araştırmasında kızların bir tartışma çıktığında anlaşmazlığı çözmek için yeni bir kurallar üzerine çekişmektense, çoğunlukla oyunu bitirmeleri, oyunun devamını ilişkilerin devamına bağlı görmelerine işaret etmektedir. Bkz. (Gilligan 1982: 8-10).

¹⁵ Gilligan daha önce yapılan yorumlar ve çalışmaların eksik yanlarını şöyle ifade etmektedir: "Kadınları incelemeye başladığımızda ve onların yaşamlarından gelişimsel yapılar türettiğinizde, Freud, Piaget veya Kohlberg tarafından tanımlanandan farklı bir ahlaki anlayışın ana hatları ortaya çıkmaya başlar (Gilligan 1982: 19)."

nedenle, kadınlar için zayıflık olarak nitelendirilen dağılma ve yargı karmaşası, ilişkilere ve sorumluluklara duydukları kaygının ağır gelmesinden, yani aslında ahlaki açıdan güçlü olan yanlarından ayrı tutulamaz (Gilligan 1982: 16-17).

Fakat kimi zaman fedakârlık ve kendinden feragat etme, kişilik ve kendiliğin oluşması önünde bir engel oluşturmaktadır. Kadınların, dünyayı anlamlandırmalarında ilişkileri önemseyişleriyle (relation/caring) kendi bireysellikleri (individualism) arasındaki dengeyi sağlamaları kolay olmamaktadır. Kadınlar çoğu zaman erkeklerden farklı olarak, kendi ihtiyaçları ile başkalarının ihtiyaçları arasında ikilemde kalmakta ve tercih yapmaları onlar için daha zorlayıcı olmaktadır.

Kadınların ikilemelerinde neyin erdem neyin eksiklik olacağı hakkında düşünebilmek için, özen etiğinin temelinde yer alan “koruma” kavramını netleştirmek yerinde olacaktır. Koruma/bakım/özen annelik, arkadaşlık gibi yakın ilişkilerin yanı sıra yabancılar, yardıma ihtiyacı olanlar ve hayvanları da içerir. Korumanın genel kapsamında insan yaşamını ve toplumu koruma ve devam ettirmede başkalarının ihtiyaçlarını düşünmeye ve karşılamaya yönelik “rasyonel edimler” yer alır. Bu eylemler ancak ilgi, duyarlılık ve saygı erdemleriyle gerçekleştiğinde etik bir değer ve anlam taşır. Buna karşılık koruma eylemlerinin ahlaki niteliğe sahip olduğunu söylemek, koşulsuz olarak bu değere sahip olduğunu söylemek midir? Her şeyden önce koruma verenin diğer kişinin ihtiyaçlarını fark etmek ve nasıl karşılanacağını bilmek için yeterli bir bilinç düzeyine sahip olması gerekir (Yazıcı, 2008: 3). Ayrıca, bir insanın diğerinin ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmasında, özen gösteren ve özen gösterilen arasında, Nel Noddings’in meşgul olma (engrossment) tecrübesi olarak nitelendirdiği bir “karşılıklılık” olmalıdır. Çünkü ideal bir özenli ilişki, koruma/bakım veren tarafından ortaya konulan özen tanındığında gerçekleşebilmektedir (Noddings 2013: 112, 122, 126).

Yine de yüceltilen ya da idealize edilen bir koruma verme sorumluluğu kadınların özerkliği ve bağımsızlığını zedelemeyebilir mi? Özen etiği, koruma verenin özerkliğini korumasını nasıl mümkün görmektedir? Bu soruların cevabı ne tür bir bireysel özerklik anlayışına sahip olduğundan ayrı değerlendirilemez. Bu durumda, farklı birey anlayışlarına sahip iki etik söz konusu olmaktadır: Hak etiği ve özen etiği. Yazıcı, ikisi arasında görülen farkları şöyle özetlemektedir:

“Hak etiği insanın ayrı bir birey olmasından başlar ve ahlâkî yükümlülüklerimizi anlamada seçim ve istenç kavramlarına vurgu yapar. Buna karşılık koruyucu etik insanın bağlı bir birey olmasından başlar ve diğerlerine karşı yükümlülüğümüzü seçmekten çok fark etmemiz üstünde durur. Diğer bir deyişle hak etiği için özgürlük başlangıç noktasıyken, koruyucu etik yükümlülüğü başlangıç noktası olarak alır. Hak etiğinin genel amacı birinin diğerlerine karşı yükümlülüklerinin kendi bireysel özerkliğini çiğnemenin nasıl ortaya çıkacağını göstermek iken; koruyucu etiğin genel amacı, birinin diğerlerine karşı ahlâkî yükümlülüklerini çiğnemenin bireysel özerkliğe nasıl ulaşacağını göstermektir (Yazıcı, 2008: 80).”

Koruma/özen perspektifli bir etik, ahlâkî değerlendirmede mutlak bir özerklik kavramına odaklanmak yerine, ilişkiler ve bağlantılı olduklarının ihtiyaçlarını dikkate almaya ve sosyal-bilişsel bir kapasite ve yeterlilik durumu olarak özerkliğin farklı boyutlarına odaklanmaktadır. Feminist özen etiği için korumanın özsel yapısı ve verili tarihsel bağlamda ortaya çıktığı pratik arasındaki ayrım, özerklik kavramını anlamak için önemlidir. Ayrıca özerklikle eylemin ahlaki değeri birlikte değerlendirilmelidir (Yazıcı 2008: 88). Dış dünyadan kopuk, ilişkisiz bir özerklik, toplumcu -ve feminist- eleştirilere açıktır.¹⁶

---

¹⁶ Felsefe tarihinde özerkliğe dair “mutlak” ve “belirlenimci” özerklik (autonomy) yaklaşımları ortaya konmuştur. Immanuel Kant’ın ahlak felsefesinin temel kavramlarından özerklik, özne bir eylemi dış etkenlerden bağımsız olarak ahlaki tarzda eylemeye karar verdiği zaman söz konusudur. Bu açıdan mutlak otonomi görüşünün örneğidir. Özerklik sorunu bir ahlaki değer sorunu olarak ele alınırsa, Kant’a göre özerkliğin tüm ahlaki eylemlere önceliği vardır. Fakat Kant’ın düşüncesinde arzu, duygu ve eğilimler yetkin ödevler alanında olmadığı için ahlaki değere sahip görünmüyor. Buna göre Kant’ın özerklik anlayışında özen etiğinin yücelttiği değerler, ahlaki özerklik alanının dışında bırakılmıştır. Özen etiğine göre ise yetkin olmayan ödevlerin, dolayısıyla korumanın (caring) da bir değeri olmalıdır. Özerkliğin felsefi ve psikolojik dayanakları hakkında daha fazla bilgi için bkz. (Cevizci 1999: 665; Clement 1996; Haworth 1986).

Bireysel özerklik boşlukta değil, somut bir bağlamda, sosyal olarak oluşmaktadır. Somut bir bağlamda sosyal olarak gelişen bir özerklik anlayışına göre, koruma/bakım odaklı eylemleri yalnızca kadınların zayıf, edilgen ve ikincil oldukları tarihsel bağlamda düşünmek bizi özenin gerçek anlamını keşfetmekten uzaklaştırır. Koruma/bakım sağlama; başkalarının arzu ve ihtiyaçları için kendi arzu ve ihtiyaçlarını feda etmek, en önemlisi başkaları için kendi kimliğini göz ardı etmek değildir. Ama ötsel bir bağımsızlık da değildir. Çünkü hayatın gerçekliğinde birbiriyle bağlantılı ve bağımlı ilişkiler söz konusudur. Her istediğini yapmak ile gerçekten istediğini yapmak arasındaki farkı bu ilişkilerde özerk olup olmadığımızı sorgularken düşünebiliriz.¹⁷

Özen etiğine bireysel özerklikten başka yöneltilen itirazlardan biri de dar görüşlülüğe eğilimli olması şeklindedir. Örneğin, kişinin iç mekân ve yakın çevre ile ilgiyi (eş ya da anne olma) çok tatmin edici bulması ve kamu alanındaki endişelerden mutlu bir şekilde geri çekilmesi muhtemeldir. Fakat bu örnek, kadınların bunu geçmişte bir bakım etiğine sahip oldukları için mi yoksa kamusal alanda reformlar yapılmasında fiilen güçsüz oldukları için mi yaptıklarını açıklamamaktadır.

III

“Örtbas edilen şey, erkeklerin sahip olmadıkları bir kadın kapasitesinin var olduğudur.”

Carole Pateman.

Yirminci yüz yılın sonunda postmodernist ve çok kültürcü teorilerin etkisiyle feminist teori daha spesifik noktalara değinmeye başlamıştır. Bu konudaki temel ayırım, kadınların kendi değerleri ve pratiklerinden doğan ayrı bir

---

¹⁷ Meyers, kadınların özerklik sorununu psikolojik bir çözümlemeyle ortaya koyduğu üç özerklik boyutuna göre değerlendirmeyi önermektedir: Programatik, anlık ve elde edilebilir kısmi özerklik. Buna göre geleneksel bakım/koruma veren kadının da Kantçı anlamda en azından anlık özerklik boyutuna sahip olduğu düşünülebilir. Fakat Yazıcı'nın belirttiği gibi, “Yine de Meyers’in yaklaşımı Kant’ın tam da eleştirdiği yaderklik koşulları içinde özerklik durumu arayan geleneksel yaklaşımla temelde aynıdır (Yazıcı 2008: 85-87).”

kültür oluşturduğunu düşünenlerle bunu eleştirenler arasındadır (Donovan 2020: 349). Önceki bölümde kültürel feminizmin çıktılarında biri olan özen etiğinden bahsedilmişti. Önemli bir entelektüel kaygıyı dile getirirse de özen etiğinin “bakım” ile “kadın” arasında kurduğu denklem sorgulanmaya açıktır. Nitekim Joan Tronto, cinsiyet farkı ile ahlaki bakış açıları arasındaki ilişkiyi destekleyen açıklamaların yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Ona göre:

“Cinsiyet farklılığının basitçe öne sürülmesi, dışının aşağılığının bir imasını içerir. Felsefi olarak boğucudur çünkü feministler bakım etiğini cinsiyet farklılığına göre kategorize ederlerse, bir etiğin felsefi vaatlerine ve sorunlarına eleştirel bir gözle bakmak yerine, kadın ahlakını savunmaya çalışırken tuzağa düşmeleri muhtemeldir” (Tronto, 1987: 646).

Kohlberg’in cinsiyet farklılığı perspektifi ile geliştirdiği ahlaki gelişim psikolojisinin eleştirisini yaparak kendi özen etiğini kuran Gilligan’ın teorisinde, bir başka açıdan bakıldığında pek çok soru keşfedilmemiş olarak durmaktadır. Tronto’ya göre Gilligan, bakımın modern toplumda “tâbi olma koşuluyla yaratılan bir etik olma olasılığını” düşünmemiştir. Ona göre “*bakım etiği toplumsal cinsiyet kaygısından ayrılırsa, çok daha geniş bir seçenek yelpazesi ortaya çıkar*” (Tronto 1987: 646).

Gilligan “farklı bir sesle düşünmek” şeklinde formüle ettiği, kadınların bağlamsal ve anlatsal düşünme tarzından kaynaklandığını ileri sürdüğü farklı bir ahlaki gelişimin değerini ortaya koymak istemiştir. Fakat bu tür farklılık iddialarının her şeyden önce kadın ve erkeği hangi temelde farklı gördüğü net değildir. Özen etiği; Kohlberg’in adalet etiğinden farklı kavramlar, haklar ve kurallardan ziyade sorumluluk ve ilişkileri merkezde tutmuştur. Biçimsel ve soyut olmaktan çok somut koşullara bağlı bu ahlak en iyi şekilde bir ilkeler dizisi olarak değil, bir etkinlik, “özen etkinliği” olarak ifade edilmiştir. Adalet ve bakım arasındaki farkı cinsiyetle ilişkili gören ve Gilligan’a destek veren çalışmalar yürütülmüştür. Örneğin, ahlaki bakış açısındaki farklılığı benlik kavramıyla açıklamak isteyen çalışmalardan birinin ulaştığı sonuç, erkeklerin kendi/diğerleri

algılarında genellikle "ayrı/nesnel" oldukları ve kadınların kendilerini daha çok "bağlı" bir benlik açısından gördükleridir.¹⁸ Bu çalışmalar, kadınların farklı düşünmesi ve farklı toplumsal bağlamlara sahip olmasının erkeklere göre daha üstün bir ahlaki potansiyele sahip olma gücü taşıdığı imasını içermektedir (Tronto 1987: 648).

Öyleyse özen ya da bakım etkinliği, kadınların kadınlıklarını elde ettiği ya da erkekliğin ona karşı şekillendiği kurucu bir faaliyet midir? Tronto, özen etiğinin vurguladığı cinsiyet farklılığına dayanan bu tür psikolojik temellendirmelerin, homojen bir kadınlık ve erkeklik varsayma riski taşıdığını düşünmektedir. O, alternatif olarak şu soruyu yöneltmektedir: Kadınların ahlaki farklılıklarını açıklayacak psikolojik boyutlar ne olursa olsun, aynı zamanda bunun sosyal bir nedeni olamaz mı? Nitekim kadınların farklı ahlaki ifadeleri, onların ikincil veya geçici sosyal konumlarının bir işlevi de olabilir. Ya da psikolojik nedenler, ikincil statünün sosyal koşullarına dayanan ara nedenler olabilir. Ahlaki farklılığın temeline cinsiyetin kendisini koymak, kadın deneyimlerinin tarihsel maddi temelleriyle nasıl bir bağlantısı olduğuna dair yeterli bir açıklama değildir. Tronto'ya göre, ahlaki muhakeme farklılığı eğer toplumsal konumun bir işlevi ise Gilligan'ın kadınlarla özdeşleştirdiği ahlak, onların toplumda ikincil olmaları ya da azınlık statüsüyle daha iyi tanımlanabilir (Tronto 1987: 646).

Bir özen etiğini kadınlarda ya da azınlık statüsündeki erkek ve kadınlarda mümkün kılan şey, onların toplumdaki dezavantajlı durumu olabilir mi? Örneğin kadınların günlük yaşamlarında çokça bakım veren konumunda olmaları, onlara bu ahlaki duyguyu geliştirme fırsatı sağlamıştır denilebilir. Öyleyse bakım deneyimlerine daha uzak olan, fakat kamusal ayrıcalıklı sayılabilecek erkekler bu

---

¹⁸ Benzer şekilde ahlaki muhakeme farklılığını ırk temelinde örneklemek ve açıklamak isteyen bazı çalışmalar da mevcuttur. Örneğin beyaz Amerikalılar ve siyahlar arasında farklı düzeylerde benlik kavramları olduğu; siyahilerin "iş birliği, karşılıklı bağımlılık ve kolektif sorumluluğu" vurgulayan genişletilmiş bir benlik duygusuna sahip olduklarını ifade eden bir başka azınlık çalışması için bk. (Nobles 1976: 15-24).

ahlaki imkândan yoksun mudur? Deneyimleri onları yaşamı sanki matematiksel formüller ya da salt bilişsel sorularmış gibi soyut, evrenselci terimlerle ifade edilebileceğini düşünmeye mi yönlendiriyor? Bu sorular keskin bir kamusal/özel alan ayrımı gözetildiğinde anlamlı görünebilir. Ancak “kadın ahlakı” gibi kadınlara özgü bir değer ortaya koymaya hizmet eden bir kavram daima kamusal/özel alan ayrımının kadınları örtük olarak değersizleştirilmesi tehlikesini barındırır.¹⁹ Kadınların erkeklerden farklı bir potansiyel taşıdıklarını ve bunun, kamusal alanın gücüyle beraber erkekler tarafından değersizleştirildiğini düşünen kültürel feministler, ideolojik bir değer değişimini öncelerler. Buna karşın Tronto, özen kavramını yalnızca ev mekânı/özel alanla sınırlamamak gerektiği ve bir cinsiyet farklılığı perspektifine değil, etik incelemeye konu etmenin önemini vurgulamaktadır. Çünkü kamusal ve özel ayrı değil, eşit ahlaki alanlar olarak görülmedikçe, kadın farklılığına dayanan herhangi bir teori doğası gereği ikincil ve bağımlı kalacaktır (Tronto 1987: 654).

Tronto, ev içi alanda hem kadınları hem de ahlaki duyguları içeren argümanların gelişmesine yol açan durumun aslında on sekizinci yüzyıl yaşamının tarihsel koşulları koşulları olduğunu iddia etmektedir (Tronto 1993: 76). Yine de kadınların bakım emeği ve akıl yürütme farkının, özel alan (ev) dışında nasıl bir varlık alanı açma potansiyeli taşıdığı sorusu yöneltilebilir. Bunlar şimdiye dek geleneksel etik ve epistemolojik anlayışlarda kadınları ikincilleştirmişti. Ama tersinden bir ele alışla kültürel feministlerin yüceltmek istediği cinsiyet farkına dayandığını vurgulamakta ısrarcı olmak da savunmacı bir feminist duruştur.

Kadınlara dair psikolojik ve toplumsal farklardan kaynaklanan bir özen etiğinin, parçası olduğu toplumsal ve siyasal teorinin yeterliliğine bağlı olarak meşruiyet kazanabilmesi mümkün görünebilir. Feministler özen etiğini, kadınların üstünlüğüne işaret eden bir toplumsal cinsiyet farkı faktörü olarak sunmakla

---

¹⁹ Ev ya da özel alanı dar ve ikincil bir nokta olarak gören geleneksel anlayışa karşı, ancak evde öğrenilen bir yaşam biçimi olarak bakım/özen/koruma kavramı ve pratiğinin sosyal politikalara rehberlik etme potansiyeli olduğunu vurgulayan bir düşünce için bk. (Noddings 2002).

yetinmemeli, bunun yerine Tronto'nun deyişiyle, ancak eksiksiz bir bakım teorisi inşa etme zorlu görevine başlamalıdır (Tronto 1987: 662-663). Fakat bahsettiği gibi bu zorlu bir iştir. Çünkü bakım/özen (care) kavramı, doğası gereği teoriye direnecek ya da bağlam, onun için kurulan bir teoriyi her zaman aşma potansiyeline sahip olacaktır.

Sonuç

Bu çalışmada kadınların özel alan/ev ile ilişkisine dair feminist bakış açılarına değinilmiştir. Ev ve ev işlerinin doğal bir görev şeklinde kadınlara ait özsel işler olarak görülmesinin toplumsal cinsiyetin tarihsel olarak kadınlar üzerindeki kültürel belirlenimi olduğu anlaşılmıştır. Bunun farkına varılması ve kültürel belirlenimin olumsuz yüklemelerinin ilanı, feminizmin göz ardı edilmemesi gereken bir başarısıdır. Ayrıca, erkeklerle kadınların eşitliği mücadelesinin hak ve adalet arayışında çok önemli siyasi ve politik kazanımları olduğu unutulmamak kaydıyla, kadınları erkeklerden ayıran bazı özelliklerin etik değer taşıdıklarına vurgu yapan bir yaklaşım olarak özen etiği dikkate değer görülmüştür. Kadınların bireysel özerkliğinin erkek egemen toplumlarda gelişemediği iddiası yanlış değildir. Diğer taraftan kadın-erkek farklılığının kabul edilerek de bazı problemlerin aşılabileceğine dair umut taşıyan; ilişkisellik, bağlantılılık, görecelik ve çok anlamlılığın önemini hatırlatan feminist özen etiğinin alternatif bakış açısı hem etik hem de feminist çerçeveyi yeniden yorumlamaya imkân tanımaktadır. Yine de bu yaklaşım, ön planda tuttuğu ve değer verdiği bakım kavramı hakkında, kadınların bireysel özerkliğinin gerçekleşmesine engel olabileceği eleştirileri ve bir bakım teorisinin cinsiyet farkına mı yoksa etik teoriye mi dayanacağı sorunuyla başa çıkmak durumundadır. Özen etiğinde kadın kimliğinin erkeklerden daha fazla ilişkiyel bağlantılarla anılması, olgusal ve sosyal bir realiteye gönderme yapmıştır. Bu ilişkiselliğin kadınlar için olumlu bir farklılık temelinde ele alınması özgün olmakla birlikte, politik eylemi yönlendirmekte ne

kadar güçlü bir teori oluşturabileceği tartışmaya açık bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Özen etiği savunucuları, ahlaki aktörler için bağlam olarak anladıkları sosyal ve politik kurumları netleştirebilirse, keskin ve dar görüşlü bir kamusal/özel alan ayrımının ötesine geçme olanağı daha mümkün görünmektedir.

Analysis of Gender Roles in The Context of Space: Feminist Approaches and Ethics of Care Perspective

Summary

Yasemin ÖNER

Phd. Candidate

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religion, Samsun, TR
ORCID: 0000-0001-7247-0093,
yaseminoner@gmail.com

Hasan ATSIZ

Assist. Prof. Dr

Ondokuz Mayıs University, Faculty of Divinity, Department of History of Philosophy, Samsun, TR
ORCID: 0000-0002-5932-1314.
hasan.atsiz@omu.edu.tr

Introduction

In feminist literature, it has often been emphasized that the house isolates women from social life, limits their creative potential and makes them dependent on men. But when it is thought that the state of being secondary in the social sense alienates women from their own potential, can the potentials of the space be looked at differently? As a matter of fact, as a place where direct access to human relations such as love, trust, compassion, non-competition, spontaneity, commitment and sexual pleasure is open, the house also contains different possibilities. From this point of view, the main problem of the study is this: What is the meaning of women's experiences in the private sphere (housework, childcare and use value) who have traditionally lived in a subsistence or gift economy throughout history in feminist literature? (Donovan 2020: 325). Based on this problem, the article includes the ethics of care, which enables to discuss "a woman's epistemology and ethics". Later, these views were criticized by Joan Tronto's views on the question "How can the difference between women's labor and reasoning open up a space of existence outside the home" and "the problematic aspects of an epistemology based on sexual difference assuming a homogeneous femininity and masculinity".

I

As it is known, throughout history, there is a patriarchal tradition that considers the work of men more important and trivializes the work of women. This tradition nurtured the hierarchy between men and women. One of the sources that feeds it is the distinction established between the public sphere and the private sphere. While the traditional point of view sees the man as belonging to the public sphere, it identifies the woman with the more private sphere, namely the house. According to feminist approaches, which argue that women's house-based lives put

them in a secondary position, the house, as the place where the difference between men and women is created, is the place where women's labor is imprisoned.

After Simone De Beauvoir's famous work (Beauvoir 2021), which wants to reveal the historical and material foundations of the subordination of women, many studies have been produced from both Marxist and liberalist wings. Some of them thought that their home and work was the site of the exploitation of women, and that the recipe for women's emancipation was hidden in women's participation in the social workforce (Donovan 2021: 149-151). Others thought that women actually contributed to the establishment of an unalienated space through house and housework (Donovan 2021: 153-155).

A literature and struggle area has emerged about all the social, political, religious and psychological elements of the structure, which is seen as the source of oppression and defined as patriarchy. In addition to critical thinking and seeking justice, a literature on the irrational, intuitive and collective dimension of life is also developing. This literature points out that other potentials of home space, which are seen as the cause of alienation, are ignored. According to them, direct access to human relations such as love, trust, compassion, non-competition, spontaneity, commitment, sexual pleasure is open; The complete negation of the house does not seem right. Throughout history, opinions have been developing that suggest that the special experiences of women (housework, childcare, and use-value) who have traditionally lived in a subsistence or gift economy contributed to the establishment of women's epistemology and ethics.

II

The idea that women show a different psycho-social development than men depending on their historical relationship with the home space is an interesting idea that can be processed both positively and negatively. As a matter of fact, the discussion of men's identification with reason and rationality and women with emotions has recently been revived by the ethics of care, which states that what is truly valuable has been overlooked. Carol Gilligan's thesis that "women think in a different voice" is one of them (Gilligan 1982). Accordingly, women have a different moral reasoning style than men. In addition, Chodorow's thesis that girls and boys experience different developmental processes in psycho-social terms is an important contribution to sexual difference (Chodorow 1978). All of these may indirectly contribute to reconsidering the unimportant or secondary status of house and housework, which is one of the historical and material foundations that build femininity. However, there are also points that need to be criticized in theses that involve affirming the difference about women.

III

Although it expresses an important intellectual concern, the equation established by the ethics of care between "care" and "women" is open to question. As a matter of fact, Joan Tronto emphasized that the explanations supporting the relationship between gender difference and moral perspectives are insufficient. According to Tronto, Gilligan did not consider the possibility of care being "an ethic created by subordination" in modern society. According to her, "if the ethics of care is

separated from the concern of gender, a much wider range of options emerges” (Tronto 1987: 646).

Tronto thinks that such psychological justifications based on gender difference emphasized by the ethic of care carry the risk of assuming a homogeneous femininity and masculinity. She alternatively poses the question: Whatever psychological dimensions might account for women's moral differences, can't there also be a social reason for it? Putting gender itself at the foundation of moral difference is not an adequate explanation of how women's experiences relate to their historical material foundations. According to Tronto, if moral reasoning difference is a function of social position, the morality Gilligan identifies with women may be better defined by their secondaryness in society or their minority status (Tronto 1987: 646).

Cultural feminists, who think that women have a different potential than men and that this is devalued by men with the power of the public sphere, prioritize an ideological value change. On the other hand, Tronto emphasizes that the concept of care should not be limited to the home space/private sphere and it is important to subject it to ethical examination, not to a gender difference perspective. Because unless public and private are seen as equal moral domains rather than separate, any theory based on female difference will remain inherently secondary and subordinate (Tronto 1987: 654).

Conclusion

In summary, feminist perspectives on women's relationship with private sphere/home are mentioned. It has been understood that the view of housework as a natural duty as essential work for women is the cultural determination of gender on women historically. Recognizing this and declaring the negative attributions of cultural determination is an achievement of feminism that should not be ignored. In addition, it is noteworthy that the struggle for equality between men and women has very important political gains in the pursuit of rights and justice, ethics of care is noteworthy as an approach that emphasizes the ethical value of certain features that distinguish women from men. The claim that women's individual autonomy cannot develop in male-dominated societies is not wrong either. On the other hand, there is hope that some problems can be overcome by accepting the difference between men and women; the alternative perspective of feminist care ethics, which reminds the importance of relationality, connectedness, relativity and polysemy, allows to reinterpret both the ethical and feminist framework. Nevertheless, this approach has to deal with the notion of care that it prioritizes and values, the criticisms that it may hinder the realization of women's individual autonomy, and the problem of whether a care theory should be based on gender difference or ethical theory. The fact that women's identity is associated with more relational connections than men in the ethics of care made a reference to a factual and social reality. While it is unique to consider this relationality on the basis of a positive difference for women, it remains a debatable issue how strong a theory it can create in guiding political action. If advocates of the ethics of care can clarify the social and political institutions they understand as the context for moral actors, it seems more possible to move beyond a sharp and narrow-minded public/private space distinction.

KAYNAKÇA | REFERENCES

- Aydoğan, A. D. (2020). Kapitalizm Kadını Özgürleştirdi mi? Köleleştirdi mi? Soruları Bağlamında 'Nefesim Kesilene Kadar' Filminin İncelenmesi. *MEDIAJ*, 3 (2), 72-91.
- Bachelard, G. (2018). *Mekânın Poetikası* (çev. A. Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Beauvoir, S. (2021). *İkinci Cinsiyet* (çev. G. A. Savran). İstanbul: Koç Ü. Yayınları.
- Benhabib, S. (1987). The Generalized and the Concrete Other: The Kohlberg Gilligan Controversy and Feminist Theory (eds. S. Benhabib & D. Cornell). *Feminism as Critique: On the Politics of Gender in Late-Capitalist Societies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chodorow, N. (1978). *The Reproduction of Mothering*. Berkeley: University of California Press.
- Clement, G. (1996). *Care, Autonomy and Justice: Feminism and The Ethic of Care*. Colombia: Westview Press.
- Çekem, K. (2020). Etik ile Politikanın Kesişiminde İhtimam. *Humanitas*, 8 (16), 66-86.
- Davidoff, L. (2021). *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet* (çev. Z. Ateşer & S. Somuncuoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Donovan, J. (2020). *Feminist Teori* (çev. A. Bora vd). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Douglas, M. (1984) *Purity and Danger*. London & New York: Routledge.
- Eisenstein, Z. (1989). *The Female Body And The Law*. Berkeley: University of California Press.
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Göker, Z. G. (2020). Özenli Vatandaşlık: Feminist Bakım Etiğini Yeniden Politikleştirmek. *Kadın/Woman*, 21(1), 89-106.
- Haworth, L. (1986). *Autonomy: An Essay In Philosophical Psychology and Ethics*. New Haven: Yale University Press.
- Internet Encyclopedia of Philosophy. Care Ethics, <https://iep.utm.edu/care-eth/> erişim: 22.08.2021
- Lamphere, L. (1993). The Domestic Sphere of Women and The Public World of Men: The Strengths and Limitations of an Anthropological Dichotomy, (der. C. Bretiel & C. Sargent). *Gender in Cross-Cultural Perspective*. New Jersey: Prentice Hall.
- Lloyd, G. (2015). *Erkek Akıl*, (M. Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Michelle, R. (1974). *Woman, Culture and Society*. New York: Stanford University Press.

Mies, M. (2012). *Ataerki ve Birikim* (çev. Y. Temurtürkan). Ankara: Dipnot Yayınları.

Morsünbül, B. C. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Feminist Etik Kramer Kramer'e Karşı Filminin Özen Etiği (Care Ethic) Bağlamında İncelenmesi. <http://evici-adalet.hukukfelsefesi.org/wp-content/uploads/sites/4/2015/09/%C3%96zen-Eti%C4%9Fi-Kramer-Kramere-Kar%C5%9F%C4%B1-Bilgen-Cennet-Mors%C3%BCnb%C3%BCI.pdf>. Son erişim: 15.09.2021

Nobles, W. W. Extended Self: Rethinking the So-called Negro Self-Concept. *Journal of Black Psychology*. (2), 15-24.

Noddings, N. (2013). *Caring: A Feminine Approach to Ethics & Moral Education*. Berkeley: University of California Press.

Noddings, N. (2002). *Starting at Home*. Berkeley: University of California Press.

Stoller, R. J. (1964). A Contribution to the Study of Gender Identity. *International Journal of Psycho-Analysis*, (45), 220-226.

Strasser, S. (2000). *Never Done: A History of American Housework*. New York: Henry Hold & Company.

Tatar, B. "Ev Metafiziği ve Eve Düşüş Sarkacında Kadın", 7. Toplumsal Cinsiyet Adaleti Kongresi KADEM'de sunulmuş bildiri, İstanbul. 04.03.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=4yEUw-UmJzg> (saat aralığı, 1:40:38-2:06:57). Son erişim: 11.01.2022

Touraine, A. (2007). *Kadınların Dünyası* (çev. M. Moralı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Tronto, J. C. (1987). Beyond Gender Difference To A Theory Of Care. *The University of Chicago Press Journal*, 12 (4), 644-663. <https://www.jstor.org/stable/3174207>

Tronto, J. C. (1993). *Moral Boundaries*, New York: Routledge.

Yazıcı, A. (2008). Kantçı ve Feminist Etik Kuramlarda Bireysel Özerklik Tartışması, *Kaygı*, (11), 77-90.

Zaretsky, E. (1976). *Capitalism, The Family and Personal Life*. New York: Harper.